

Alicja Stolarska¹

Katedra Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Warszawa

Tendencje i zróżnicowanie regionalne zatrudnienia w rolnictwie polskim w latach 1996-2006

Tendencies and regional diversification of employment in Polish agriculture in 1996-2006

Abstract. The changes in employment in Polish agriculture in years 1996-2006 have been presented in the article. An extremely large regional differentiation of the employment rate in agriculture as well as regional structure heterogeneity has been pointed at.

Key words: agriculture, decrease of employment, regional diversification

Synopsis. W artykule przedstawiono zmiany zatrudnienia w rolnictwie Polski w latach 1996-2006. Wskazano również na duże zróżnicowanie regionalne pod względem odsetka zatrudnionych w rolnictwie w poszczególnych województwach, jak również na regionalną różnorodność zmian tegoż zatrudnienia.

Słowa kluczowe: rolnictwo, spadek zatrudnienia, zróżnicowanie regionalne

Wstęp

Jednym z istotnych problemów Polski chcącej efektywnie funkcjonować w ramach struktur UE jest wysoki odsetek pracujących w rolnictwie. W 2006 roku wynosił on około 15%, co stawiało nasz kraj na trzecim miejscu w Europie pod tym względem (za Rumunią, gdzie wynosił on 30% i Ukrainą, gdzie około 19%). Najmniejszy odsetek zatrudnionych w rolnictwie (w Wielkiej Brytanii, Słowenii, czy Belgii) nie przekraczał 2% [Mały... 2007; Struktura... 2005]. Korzystniejsza jest jednak struktura wieku polskich rolników, wśród których około 17% nie przekroczyło 34 lat. W UE jest to zaledwie niespełna 9%. Na wsi w Polsce zamieszkuje przeszło 38,5% ludności, podczas gdy w UE 23,7% (w krajach „starej 15” około 21,4%, a wśród nowych członków około 40%) [Rolnictwo... 2006].

Jednym ze skutków dużego zatrudnienia w rolnictwie jest niepełne wykorzystanie zasobów pracy w gospodarstwach rolnych i ich niska efektywność, co przekłada się między innymi na niezadowalający poziom dochodów rodzin rolniczych. Jednocześnie mamy również do czynienia z fałszowaniem stanu faktycznie występującego poziomu bezrobocia, czyli z tzw. bezrobociem ukrytym na obszarach wiejskich. Wiele gospodarstw rolnych spełnia głównie funkcje zaplecza socjalnego dla swych rodzin.

Jednym z rozwiązań może być tu wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich, co nie tylko umożliwi absorpcję zbędnej w rolnictwie siły roboczej i poprawę struktury agrarnej gospodarstw, ale również przybliży Polskę do warunków europejskich.

---

¹ Dr inż., ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, e-mail: alicja_stolarska@sggw.pl.

Pracujący w rolnictwie w latach 1996-2006

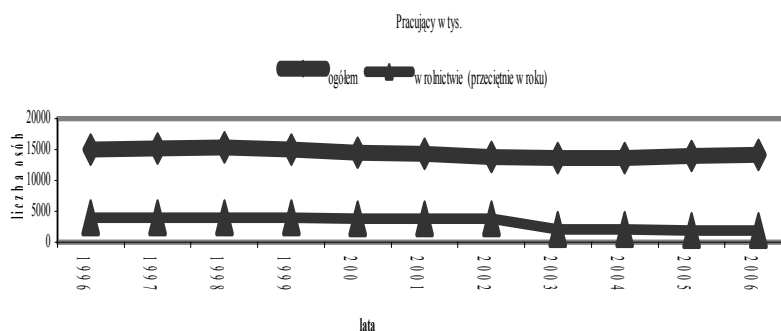
Polska przygotowując się, a następnie przystępując do struktur europejskich zmuszona była do dokonania wielu zmian, z których kluczową stała się restrukturyzacja rolnictwa, a tym samym również redukcja zatrudnienia w tymże.

Na przestrzeni lat 1996-2006 liczba pracujących w rolnictwie zmalała przeszło dwukrotnie, przy czym znaczący spadek nastąpił tuż przed akcesją (rok 2003) i pogłębił się w kolejnych latach (tab. 1). W dalszych okresach zjawisko to zapewne będzie się jeszcze nasilać, tak z powodu silnej presji na dalszy spadek zatrudnienia w rolnictwie, jak również w skutek szybkiej substytucji nakładów pracy przez kapitał [Józwiak 2006].

Tabela 1. Pracujący w rolnictwie w latach 1996-2006, przeciętnie w roku, tys. osób
Table 1. Employment in agriculture in years 1996-2006, annual averages, thousand person

Zatrudnienie	Lata										
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Pracujący w rolnictwie	3940	3920	3904	3883	3872	3863	3852	1983	1974	1970	1960

Źródło: [Rocznik... 2001; Mały... 2007]

Źródło: roczniki GUS [Mały... 2007, Województwa... 2007]

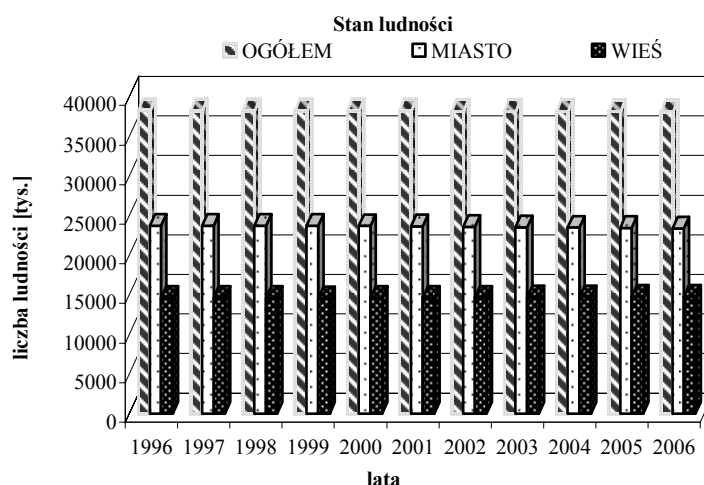
Rys. 1. Pracujący w latach 1996-2006 ogółem (II kwartał) oraz w rolnictwie (przeciętnie w roku), tys. osób
Fig. 1. Employment in years 1996-2006: total in Poland (2nd quarter of the year) and in agriculture (annual average), thousand person

Malejąca tendencja w liczbach osób pracujących w rolnictwie nie wynika ze zmian ogólnej liczbie osób zatrudnionych w polskiej gospodarce. O ile w rolnictwie obserwujemy

stałą tendencję spadkową zatrudnienia, o tyle liczba osób pracujących w Polsce ogółem, po przejściowym załamaniu, wykazuje wzrost w ostatnich okresach (rys.1).

Od roku 2003 wzrosła o 3,6% liczba zatrudnionych ogółem, podczas gdy w tym samym okresie przeciętne zatrudnienie w rolnictwie zmalało o około 7,4%. Zauważamy zatem odwrotne kierunki tychże zmian.

Spadek zatrudnienia w rolnictwie nie wynika również ze zmniejszenia się ogólnej liczby ludności Polski, gdyż jej odsetek zamieszkujący tereny wiejskie zwiększył się w badanym okresie, zwiększając potencjalnie liczbę osób mogących szukać zatrudnienia w rolnictwie (rys. 2).

Źródło: roczniki GUS [Mały... 2007; Stan... 2006].

Rys. 2. Liczba ludności w latach 1996-2006, tysiące

Fig 2. Population in Poland in years 1996-2006, thousand person

Od roku 1996 obserwujemy stałą tendencję malejącą liczby ludności w naszym kraju. Do 2006 roku był to spadek rzędu blisko 170 tys. mieszkańców, podczas gdy liczba osób mieszkających na wsi wzrosła o około 152 tys. Mamy więc do czynienia, z jednej strony z większym zainteresowaniem mieszkaniem na terenach wiejskich, ale równocześnie z odchodzeniem od rolnictwa i szukaniem zatrudnienia poza nim. Przyczyny tego zjawiska są oczywiście różnorodne i wielopłaszczyznowe. Wymienić tu można chociażby wiele czynników w samym rolnictwie, a mianowicie konieczność jego restrukturyzacji i to nie tylko spowodowaną wymogami unijnymi, ale przede wszystkim rozdrobnieniem gospodarstw, a co za tym idzie ich słabą efektywnością i zbyt niskim poziomem dochodów uzyskiwanych z pracy w rolnictwie.

Zmniejszenia się liczby osób pracujących w rolnictwie można by dopatrywać się również w zmianie struktury wiekowej ludności, która jednak nie ma tu wpływu (tab. 2). W badanym okresie obserwujemy wzrost odsetka ludności wiejskiej będącej w wieku produkcyjnym, a tym samym spadek udziału młodzieży i osób powyżej 65-go roku życia. Zwiększyła się zatem liczba osób mogących potencjalnie pracować w rolnictwie, którzy jednak (tab. 1) w coraz większym stopniu wybierają inne sektory. Oczywiście, z uwagi na

niezbyt korzystną ogólną sytuację na rynku pracy oraz rynku mieszkaniowym w naszym kraju, coraz bardziej cenne staje się mieszkanie nadal na wsi, a praca poza rolnictwem. Alternatywą jest więc wielofunkcyjność obszarów wiejskich, czyli podejmowanie przez ludność wiejską różnego rodzaju przedsięwzięć o charakterze pozarolniczym. Umożliwiają one nie tylko uzyskiwanie zadawalającego poziomu dochodów dla osób je podejmujących, ale również, co istotne, odchodzenie jednych od rolnictwa stwarza lepsze warunki gospodarowania w nim dla pozostałych.

Tabela 2. Zmiany struktury ludności wiejskiej w latach 1996-2006
Table 2. The changes of rural population structure in 1996-2006

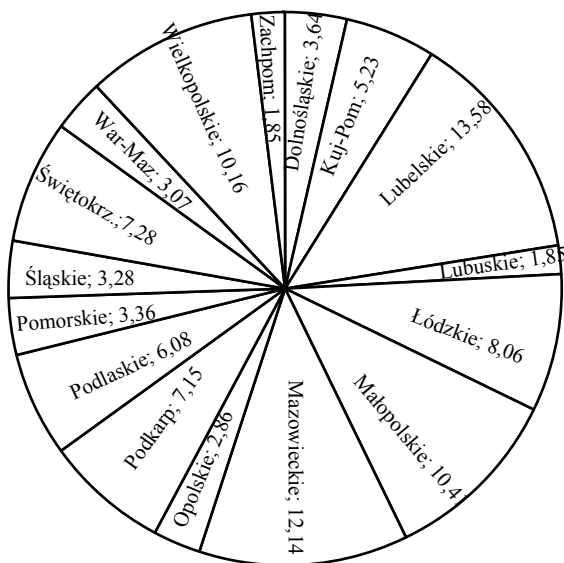
Lata	Ludność w wieku, % liczby ogółem		
	produkcyjnym*	poniżej 20 lat	65 lat i więcej
1996	55,8	32,1	12,7
1997	56,0	31,8	12,9
1998	56,3	31,5	13,1
1999	56,1	31,4	13,3
2000	56,8	30,9	13,4
2001	57,5	30,4	13,4
2002	58,4	29,7	13,5
2003	59,2	28,8	13,5
2004	60,0	27,9	13,6
2005	60,2	27,1	13,6
2006	61,6	26,4	13,3

*18-59 lat dla kobiet, 18-64 dla mężczyzn

Źródło: [Rocznik... 2001; Mały... 2007; Stan... 2006].

Regionalne zróżnicowanie zatrudnienia w rolnictwie

Rolnictwo polskie charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem regionalnym liczby osób w nim zatrudnionych. Największy odsetek (po kilkanaście procent) zatrudnionych w rolnictwie skupiają województwa: lubelskie, mazowieckie, małopolskie i wielkopolskie. W sumie w tych czterech województwach pracuje około połowa wszystkich osób zatrudnionych w rolnictwie. Najmniejszym zaś udziałem (poniżej 3%) legitymują się województwa: lubuskie, zachodnio-pomorskie i opolskie (rys. 3).

Źródło: [Województwa... 2007]

Rys. 3. Struktura zatrudnienia w rolnictwie według województw w roku 2005², %
 Fig 3. The structure of employment in agriculture by voivodeships in 2005, %

Spadek rolniczego zatrudnienia po 1996 roku wystąpił w większości województw, przy czym w największej skali w mazowieckim, gdzie do 2005 r. liczba pracujących w rolnictwie zmalała o około 42%. Wpłynął na to nie tylko stosunkowo duży odsetek pracujących w rolnictwie tego województwa, ale również jego specyfika, bliskość stolicy i większe możliwości znalezienia pozarolniczego zatrudnienia niż w innych województwach.

Najmniejszym spadkiem odsetka zatrudnionych w rolnictwie legitymowały się województwa: pomorskie (o 11,1%) i zachodniopomorskie (o 20%). W województwach o nieznacznym odsetku pracujących w rolnictwie (1,85%) odnotowano nawet wzrost liczby tamże zatrudnionych (lubuskie i opolskie).

Duża liczba zatrudnionych w rolnictwie na terenie województwa mazowieckiego zbiega się także z maksymalnym odsetkiem pracujących w ogóle w tymże województwie, jak również wynika z samego obszaru województwa, które skupia znaczną część UR

² Brak jeszcze pełnych danych dla 2006 r.

naszego kraju (tab. 3). Podobna sytuacja występuje w województwie wielkopolskim, które historycznie w swej naturze było zawsze w dużym stopniu związane z rolnictwem. Przodujące w odsetku ludności rolniczej lubelskie cechuje już nieco niższy udział w krajowej powierzchni UR, co przekłada się na stosunkowo mniejsze obszarowo gospodarstwa. Jeszcze mniejszy odsetek krajowych UR (a duży udział zatrudnionych w rolnictwie) posiada małopolskie (tab. 3).

Najmniejszy odsetek ziemi rolniczej odnotowujemy w województwie śląskim, które jednak pod względem liczby osób zatrudnionych w rolnictwie przewyższa jeszcze trzy inne województwa.

Odsetek zatrudnionych w rolnictwie w danym województwie jest zatem wypadkową wielu czynników. W pewnym oczywiście stopniu wielkości województwa, stopnia jego urbanizacji i gęstości zaludnienia, ale również rozdrobnienia gospodarstw rolnych, jakości gleb i tym samym struktury prowadzonej produkcji rolniczej.

Tabela 3. Struktura zatrudnienia (ogółem i w rolnictwie) oraz powierzchni UR według województw, %
Table 3. The structure of employment (total and in agriculture) and agricultural land by voivodeships in 2005 and 2006, %

Województwo	Pracujący w rolnictwie	Pracujący ogółem	UR
	2005 r.*	2006 r.	2006 r.
Polska	100	100	100
Dolnośląskie	3,64	7,1	6,1
Kujawsko-Pomorskie	5,23	5,2	6,5
Lubelskie	13,58	5,8	9,3
Lubuskie	1,85	2,3	3,1
Łódzkie	8,06	7,2	6,9
Małopolskie	10,41	8,1	4,4
Mazowieckie	12,14	16,4	13,4
Opolskie	2,86	2,3	3,5
Podkarpackie	7,15	5,1	4,9
Podlaskie	6,08	3,1	6,9
Pomorskie	3,36	5,3	4,9
Śląskie	3,28	12	2,9
Świętokrzyskie	7,28	3,4	3,6
Warmińsko-Mazurskie	3,07	3,1	6,3
Wielkopolskie	10,16	9,7	11,1
Zachodniopomorskie	1,85	3,9	6,2

* Z powodu braku jeszcze pełnych danych nt. województw dla 2006 r.

Źródło: [Mały... 2007; Województwa... 2007]

Podsumowanie

Rolnictwo polskie pod wieloma względami różni się od rolnictwa innych krajów europejskich. W stosunku do państw UE, a szczególnie jej „starej 15-stki”, charakteryzuje

je między innymi, znacznie mniejsza przeciętna powierzchnia gospodarstw, a tym samym znacznie większy odsetek liczby w nich zatrudnionych. Cechuje je również duże zróżnicowanie regionalne struktury rolniczego zatrudnienia, z którego całości występuje od przeszło 13,5% w województwie lubelskim do niecałych 2% w lubuskim czy zachodniopomorskim.

Na przestrzeni lat 1996-2006 można zaobserwować wiele pozytywnych zmian, które miały miejsce w rolnictwie naszego kraju. Zmiany te w dużym stopniu zbliżyły nas do warunków unijnych. Jedną z nich była znaczna (o przeszło połowę) redukcja rolniczego zatrudnienia. W największym stopniu dotyczyła ona województw o stosunkowo wysokim odsetku pracujących w rolnictwie, takich jak: mazowieckie, czy małopolskie oraz o rozdrobnionej strukturze agrarnej, takich jak podkarpackie. Nie bez znaczenia było tu również przystąpienie Polski do struktur UE (choćby poprzez renty strukturalne, programy rolno-środowiskowe, czy wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju wsi).

Spadek odsetka pracujących w rolnictwie umożliwił lepsze wykorzystanie pozostałych tam zasobów siły roboczej i poprawę struktury agrarnej gospodarstw, co stwarza możliwości uzyskiwania wyższego poziomu dochodów z produkcji rolnej.

Zmniejszenie odsetka ludności rolniczej nie szło w parze ze zmniejszeniem liczby ludności zamieszkującej tereny wiejskie, a wręcz przeciwnie. Od roku 2003 zaobserwowano przeciwstawne kierunki zmian tychże. Wynika to nie tylko ze złej sytuacji mieszkaniowej w miastach, rosnącego popytu na budowlane tereny podmiejskie, czy niekorzystnej sytuacji na rynku pracy. W dużej mierze jest również rezultatem realizowania idei wielofunkcyjności wsi i rosnącego zainteresowania rozszerzaniem pozarolniczych rodzajów działalności gospodarczej prowadzonej przez członków rodzin rolniczych.

Literatura

- Józwiak W. [2006]: Sytuacja ekonomiczna i aktywność gospodarza różnych grup polskich gospodarstw rolniczych. [W:] Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. M. Wigier (red.). IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Mały Rocznik Statystyczny Polski. [2007]. GUS, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa. [2001]. GUS, Warszawa.
- Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce. [2006]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Stan i struktura ludności według wieku w latach 1989-2005. [2006]. GUS, Warszawa.
- Struktura gospodarstw domowych według grup społeczno-ekonomicznych na podstawie wyników badania EU-SILC. [2005]. GUS, Warszawa.
- Województwa w latach 1995-2005. [2007]. GUS, Warszawa.